

1. ÚVOD DO PROBLEMATIKY

Evropské i americké paleolitické bádání se enormně rozvíjí, což se projevuje zejména nárůstem počtu badatelů, a tedy i množstvím nových výzkumů. Hodnotíme-li jednotlivá období pak je evidentní, že se preferují komplikovaná témata, se kterými se pojí celá plejáda otázek a která vyžadují interdisciplinární přístup k řešení. Čím dál tím častěji se ukazuje, že se o úspěšnou rekonstrukci života paleolitických lovců a sběračů můžeme pokusit až tehdy, když pracujeme s celým komplexem informací z různých vědních oborů, čímž do jisté míry eliminujeme kvalitativní nejednotnost vstupních informací. Důkazem toho je i fakt, že řada prací se pohybuje na rozhraní několika vědních disciplín, takže se vytvářejí obory nové, jako např. zooarcheologie, petroarcheologie apod. Právě tento přístup umožňuje nacházet nové poznatky, indicie a teorie, které posouvají stav našeho poznání dále.

Jedním z takových období v bádání o starší době kamenné je střední paleolit a „kultura“ neandertálců. Historicky bychom byli schopni identifikovat různé obecné přístupy od podhodnocení jejich schopností přes snahu o jejich etablování jako lidského druhu srovnatelného s anatomicky moderními lidmi až po nové, často extrémně kritické přístupy k nalezeným dokladům o charakteru jejich života. Tyto metodologicky různé přístupy se logicky střídají a jsou jistou zárukou zpětné reflexe.

Nárůst personální základny západní vědy vedl k určitému vyčerpání tamější pramenné základny, a bylo tedy nutné obrátit pozornost k jiným zemím. Hledáním analogií pro západoevropské soubory lze vysvětlit nezvykle intenzivní zájem o středopaleolitické kolekce střední (Polsko, Morava, Slovensko) a východní Evropy (Ukrajina). Jednou ze stěžejních lokalit tohoto zájmu se stala jeskyně Kůlna, a to zejména díky komplexní sekvenci středopaleolitických vrstev (Valoch 1988b). Po počátečním intenzivním zájmu o tuto lokalitu ze strany našich domácích badatelů následovalo období jisté stagnace, kterého využívali především zahraniční kolegové pro své technologické studie (Boëda 1993; 1995; Féblot-Augustins 1993; 1997; Moncel – Neruda 2000; Tostevin 2000). Přes nespornou fundovanost zmíněných badatelů se však tyto práce potýkají s problémy, které vyplývají jak z nedostatečné znalosti některých lokálních aspektů, tak i z nedostatku času, který je nutný studiu kolekce věnovat. Markantní je to zejména u použitých kamenných surovin, které vyžadují značnou míru autopsie, nebo u měření artefaktů, které je časově velmi náročné. Analyzované informace je nezbytné nejen porovnávat s nálezovými deníky, ale často také konzultovat s autory výzkumů či specialisty na určitou problematiku; bez těchto možností lze získané údaje jen složitě korelovat, a řada z nich zůstává neúplná. Důležitým faktorem je pak i vlastní stav sbírky, která v některých případech není dostatečně muzeálně zpracovaná, což vede k tomu, že bývají analyzovány jen vybrané celky, které pak poskytují obraz značně kvantitativně a často i kvalitativně zkrácený. Je proto nesmírně

důležité, aby vlastnímu studiu materiálů předcházela fáze kritického zhodnocení pramenů, zejména pak revize sbírkového fondu, nálezových okolností apod., k čemuž mají domácí badatelé nejvíce možností.

Podívejme se stručně na otázku, jaké metodologické prostředky se ve středopaleolitickém bádání používají. První práce se snažily zejména o pozitivistický popis nalezených vstupních informací (např. *Kříž 1891; Knies 1913; 1914*), nicméně prakticky vždy obsahovaly ve větší či menší míře i strukturální zhodnocení, které je i dnes velmi cenné (např. *Kříž 1903; Maška 1884; 1886a; 1886b; 1888a; Knies 1925*). Jak uvidíme později, už na konci 19. století byl přístup k řešení některých otázek na svou dobu velmi fundovaný a někdy i předstihl do jisté míry svou dobu (srov. Maškovy práce o neandertálské čelisti ze Šipky aj.). V některých případech byly moravské kolekce zpracovány takovým způsobem, že mohly tvořit příklad pro interdisciplinárně pojatou vědu (srov. *Valoch 1988b*). Všechny tyto práce vycházely z deduktivního zpracování nalezených informací, což bylo z hlediska stavu poznání nezbytné.

Induktivní přístup je uplatňován zejména zahraničními badateli, kteří se do jisté míry mohli oprostít od výše zmíněných problémů se zpracováním, a mohli tak sledovat metodologické trendy západní Evropy a Ameriky, kde se stále více prosazují práce, které dokazují předem definované teorie. Přes nesporný význam této cesty si však nelze nevsimnout i negativních jevů, které vyplývají např. z cíleného výběru informační základny, což v některých případech může vést k tomu, že pozitivně otestovaná teorie sice může být s pomocí jiných dat napadnuta, ale tuto skutečnost jsou schopni většinou posoudit pouze ti, kteří stav daného materiálu znají z autopsie.

Druhým úskalím tohoto způsobu řešení je fakt, že lze jen obtížně hledat nové strukturální vazby, které mohou být považovány za klíčové vzhledem k charakteru vstupních informací. Zejména ve středoevropském prostředí jsou publikované informace ještě i dnes metodologicky a kvalitativně značně různorodé. Proto se domnívám, že je nutné provést nové vyhodnocení informací s cílem nalezení vztahů mezi nimi a pokusit se definovat nové interpretační struktury.

Z hlediska zpracovávaných témat převažovaly v 80. a 90. letech 20. století technologicky orientované práce založené na vyhodnocení podrobného popisu mnoha znaků na každém jednotlivém artefaktu. Takto detailně pojaté analýzy poskytují velmi kvalitní, ale poněkud jednostranné podklady pro výzkum života neandertálců. Získáme z nich poměrně přesnou představu o jejich manuálních schopnostech, ale již méně o celé jejich společnosti. Velká pozornost je v současné době věnována otázkám lovu a využívání surovinových zdrojů (Féblot-Augustins 1993; 1997; *Auguste – Moncel – Patou-Mathis 1998; Geneste 1985; 1988; Kuhn 1995; Oliva 2000*). Náročné studie řešící otázky spojené s lovem a konzumací potravy mohou být

například doplněny trasologickými pozorováními (*Boëda – Bourguignon – Griggo 1998*, 252–253, fig. 14A), etnografickými paralelami (*Binford 1978; 1981*) či vzácnými případy nálezových situací *in situ* (*Boëda – Bourguignon – Griggo 1998; Boëda et al. 1999*).

Kvalitní spojení nalezených informací poskytují některé syntetické práce (např. *Gamble 1986; 1999; Stringer – Gamble 1993*), ale ty jsou většinou koncipovány jako obecné studie celého neandertálského světa, a nemohou tak postihnout regionální odlišnosti dané klimatem, geomorfologií či kulturními tradicemi. Přehledné domácí práce (*Váloch 1993a; 1996a; Svoboda et al. 1994a; 2002*) ukazují, že naše informační základna je postižena obdobím jisté stagnace ve zpracování materiálu, a tudíž od konce 80. let 20. století došlo jen k poměrně malému posunu našich znalostí, například směrem ke strukturálnímu definování neandertálského životního stylu. Tím se tedy opět dostáváme k potřebě korelace dat jednotlivých vědních oborů ve vztahu k aktivitám prehistorických populací. Kvalitativně nové informace můžeme získat např. provázáním technologických údajů s distribučními modely využití surovin (srov. *Neruda 2001a; b; Neruda – Válek 2002*). Využívání různých druhů surovin ve středním paleolitu Evropy je variabilní, což skýtá značné možnosti i pro rekonstrukci chování neandertálců na Moravě. Lokalita tak přestává být bodem na mapě, ale stává se součástí větší prostorové jednotky.

Cílem předkládané práce je na straně jedné nalezení změn ve vývoji středopaleolitických kultur na regionální úrovni (Moravský kras, Štrambersko, Brněnsko), na straně druhé určení podobnosti v rámci různých regionů v oblasti Moravy. Tyto informace nám mohou poskytnout pramennou základnu pro řešení takových složitých a důležitých otázek, jakými jsou surovinové strategie a s nimi související mobilita populace nebo určení míry schopnosti inovace u neandertálců ve vztahu k vývoji mladopaleolitických kultur. Pro řešení této problematiky byly vybrány moravské jeskynní lokality, které prozatím tvoří hlavní informační základnu daného období.